

طبیعت

سرباز/سیستان و بلوچستان

فاطمه عامل نیک

عکس‌ها: ایرنا

نگهبان ایستگاه تکثیر و تحقیقات ریکوکش زبان گاندوها را می‌فهمد

خجالتی‌های بی‌خطر

• بزرگ‌ترین خزنده ایران

گاندو یا تمساح پوزه کوتاه ایرانی یا تمساح مردابی، بزرگ‌ترین خزنده ایران است. گاندوها در میان دیگر گونه‌های هم‌راسته خود پهن‌ترین پوزه را دارند و به همین دلیل از نظر ظاهری شبیه الیگاتور آمریکایی هستند. این خزنده، بومی شبه قاره هند و مناطق اطراف آن است که در محدوده کشورهای هند، بنگلادش، پاکستان، ایران، سریلانکا و برمه زندگی می‌کند. گاندوها تنها تمساح‌های بومی پاکستان و ایران هستند. این تمساح که ظاهراً از زمان دایناسورها دوام آورده و این سال‌ها در بین مردم و گردشگران اسم و رسمی به هم زده است تا همین چند سال پیش گونه گمنام و آسیب‌پذیری بود که در استان سیستان و بلوچستان و بیشتر در منطقه مکران و منطقه حفاظت شده باهوکلان، سرباز، سد پیشین و رودخانه کاجو بی‌سر و صدا برای خودش زندگی می‌کرد. زندگی که می‌گویم آن هم برای خودش، کمی غلط است و درست‌تر این است که مانند جمیل نگهبان ۳۲ ساله ایستگاه زیست محیطی ریکوکش، بگوییم در کنار مردم منطقه نوعی همزیستی را تجربه می‌کرد. همزیستی که ریشه در باورهای قدیمی مردم این ناحیه دارد. آن طور که جمیل می‌گوید گاندو برای مردم بلوچ یعنی برکت. برکت و آبادانی که به زیستگاه گاندوها یعنی رودخانه اشاره دارد. اهالی منطقه سرسبزی و حیات این ناحیه را وابسته به حضور گاندوها می‌دانند و معتقدند اگر گاندو نباشد آب هم نخواهد بود. به همین خاطر این خزنده دوزیست اینجا بسیار محترم است و می‌شود گفت همه اهالی از کوچک و بزرگ هوایشان را دارند و کسی هم از حضورشان نمی‌ترسد.

• قدرتمند در آب و در خشکی

بر عکس من که حتی دوست ندارم از پشت فنس به چشم‌هایشان نگاه کنم، جمیل از برخورد مهربانانه اهالی با گاندوها می‌گوید و نگرانی‌ای که در بین مردم برای از بین رفتنشان وجود دارد. با این وجود این محترم بودن، همه‌اش به آب و آبادانی بستگی ندارد؛ یک سر این همزیستی مسالمت‌آمیز به رفتار این جانور گره خورده است. آن طور که جمیل تعریف می‌کند، این خزنده زیادی خجالتی و

تابه حال به این فکر کرده‌اید که شاید روزی لازم باشد و بخواهید با یک حیوان گفت‌وگو کنید؟ این کاری است که «جمیل» انجام می‌دهد؛ «جابر بزم» اصوات غریبی را تولید می‌کند و از ما که کنار فنس ایستاده‌ایم می‌خواهد ساکت و بی‌حرکت بمانیم. بالاخره پس از چند بار تکرار صداهای نامفهوم برای ما، موجودی به رنگ خاک از لای بوته‌ها بیرون می‌خزد؛ خزیدنی که بسیار مرموز و کشدار است. با دیدنش همان لحظه اول همه ترس‌هایمان از حیوانات به خصوص کروکودیل‌ها در وجودم بیدار می‌شوند. به همین خاطر بر خلاف همسفرانم که بیشتر به فنس‌ها می‌چسبند تا خزنده غریب را ببینند، من چند قدم به عقب می‌روم و جمیل را می‌بینم که به واکنش‌های ما مسافران «گاندو» ندیده می‌خندد.

محتاط است. حتی می‌شود گفت بسیار ترسو است و هیچ خوش ندارد که کسی وقت و بی‌وقت مزاحمش شود و به جای اعتراض، با حس شنوایی قوی‌ای که دارد اگر صدایی بشنود فوری پنهان می‌شود. آن‌ها در قسمت پشت سر و ناحیه گردن دو جفت صفحه شاخی بزرگ دارند و سوراخ‌های بینی و گوششان در قسمت بالایی سرشان قرار گرفته است. شاید برایتان جالب باشد بدانید که سوراخ‌های بینی تمساح داخل آب توسط سرپوشی ماهیچه‌ای بسته می‌شود اما خارج از آب قدرت بویایی و شنوایی بسیاری دارد. گوش گاندو در اصل شکافی باریک است که در عقب چشم واقع شده و به مانند چشم‌ها با سرپوشی ماهیچه‌ای در آب از آن محافظت می‌شود. در آب هم به واسطه اندام‌های حسی پوستی که به فشار آب حساس هستند می‌تواند هر موجود زنده‌ای که در اطراف آن شنا می‌کند را حس کند و پنهان شود. به همین خاطر مردم این ناحیه با خیال راحت در جوار گاندوها زندگی می‌کنند و در برکه‌ها و رودخانه‌ای که محل زندگی گاندوهاست، کودکان بدون ترس شنا می‌کنند. باور بی‌خطر بودن گاندوها برای من که یکی از ترس‌هایم مربوط به تمساح‌هاست، سخت است و از جمیل درباره حمله احتمالی گاندوها به مردم سؤال و به چند حادثه‌ای که در خبرها آمده اشاره می‌کنم. جمیل با تأکید بر آرام بودن گاندو، منکر برخی حوادث نمی‌شود و توضیح می‌دهد گاندوها هم یک روی خشن دارند و آن رویشان به اصطلاح زمانی بالا می‌آید که حیوان تخم گذاشته یا در حال مراقبت از جوجه‌هایش است. جمیل می‌گوید گاهی مردم محلی از زمان جفت‌گیری و تخم‌گذاری گاندوها خبر ندارند و می‌شود با اطلاع‌رسانی، این اندک نگرانی را هم برطرف کرد.

• آوارگی به خاطر بی‌آبی

نکته جالب در مورد بدن گاندوها، قدرت پاهای عقبی آن‌هاست. این حیوان قوی‌ترین پا را در میان تمام گونه‌های تمساح دارد؛ خصوصیتی که به این حیوان کمک می‌کند تا بتواند در خشکی، مسافت زیادی را راه برود و به دنبال آب بگردد. به گفته کارشناسان اصلاً همین راهپیمایی‌های طولانی در پی آب سبب این تغییر تکاملی در گاندوها شده است. دم تمساح پوزه کوتاه ایرانی نیمی از طول بدن آن